

ДВОРНИКІнна Володимирівна
i.dvornyk@ukr.net

УДК 336.201.2:631.11

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ОЦІНКИ ПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ Й ЛІКВІДНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ**THE METHODOLOGICAL ASPECTS OF ASSESSMENT OF SOLVENCY AND LIQUIDITY OF AGRICULTURAL ENTERPRISES**к.е.н., старший викладач, ВП
НУБіП України "Ніжинський
агротехнічний інститут"DOI: <https://doi.org/10.37634/efp.2020.3.6>**DVORNYK Inna Volodymyrivna** – PhD in Economics, Senior Lecturer, Nizhyn Agrotechnical Institute

У сучасних умовах пошук можливостей зміцнення фінансового стану та підвищення фінансової стійкості стає пріоритетним завданням господарюючих суб'єктів, що вирішується за допомогою комплексного системного аналізу діяльності підприємства. Метою статті є уточнення методичних засад оцінки показників ліквідності та платоспроможності сільськогосподарських підприємств та визначення напрямів їх підвищення. Узагальнено основні фактори, що впливають на рівень платоспроможності сільськогосподарського підприємства: характер діяльності підприємства, стан запасів, умови розрахунків з дебіторами, стан дебіторської заборгованості. Виокремлено напрями підвищення платоспроможності сільськогосподарського підприємства.

* * *

В современных условиях поиск возможностей укрепления финансового состояния и повышения финансовой устойчивости становится приоритетной задачей хозяйствующих субъектов, решается с помощью комплексного системного анализа деятельности предприятия. Целью статьи является уточнение методических основ оценки показателей ликвидности и платежеспособности сельскохозяйственных предприятий и определение направлений их повышения. Обобщены основные факторы, влияющие на уровень платежеспособности сельскохозяйственного предприятия: характер деятельности предприятия, состояние запасов, условия расчетов с дебиторами, состояние дебиторской задолженности. Выделены направления повышения платежеспособности сельскохозяйственного предприятия.

* * *

In modern conditions, the search for opportunities to strengthen the financial position and increase financial stability becomes a priority task of business entities, which is solved by means of a comprehensive systematic analysis of the enterprise.

The purpose of the paper is to analyze the existing methodological approaches to assess the liquidity and solvency of an agricultural enterprise and to determine the directions of their improvement. Solvency is the presence in the enterprise of funds for repayment by them in due time and in full of their debt obligations arising from credit and other transactions of a monetary nature. Liquidity is a way to maintain solvency. Liquidity of an enterprise includes the concepts of liquidity and balance sheet liquidity. The article summarizes the classification of assets and liabilities of the balance sheet and defines the conditions of its absolute liquidity. The method of estimation of solvency and liquidity indicators is presented. The main factors, that influence the on the level of solvency of an agricultural enterprise, are summarized: nature of the enterprise activity, stock status, terms of settlements with debtors, state of accounts receivable.

Areas of increase of solvency are distinguished: ensuring balance of assets and liabilities, increase of sales volumes and reduction of expenses, coordination of plans of production and sale, ensuring of uninterrupted work of the enterprise, attraction of long-term loans for financing of capital expenses, rational management of available financial resources, including determination of optimal volumes of production stocks control over the shipment of products, compilation of receivables, management of receivables, the collection of receivables in the next period, the use of modern forms of refinancing.

Ключові слова: платоспроможність, ліквідність, фінансовий стан, ліквідні активи, заборгованість, збалансованість**Ключевые слова:** платежеспособность, ликвидность, финансовое состояние, ликвидные активы, задолженность, сбалансированность**Keywords:** solvency, liquidity, financial condition, liquid assets, debt, balance**ВСТУП**

Продовольча безпека України залежить від ефективного функціонування аграрного сектора. Наявність у цій галузі фінансових ресурсів, що забезпечують швидке відновлення основного капіталу, обумовлюється належним рівнем фінансового стану сільськогосподарських підприємств. Це передбачає безперерйність фінансово-господарської діяльності та своєчасність оцінки таких важливих показників як ліквідність та платоспроможність, порядок визначення

яких набуває все більшого значення в умовах динамічної ринкової кон'юнктури.

Проблематика ліквідності та платоспроможності суб'єктів господарювання України представлена публікаціями багатьох вчених, серед останніх І.А. Бержанір [1], Л.О. Вдовенко [2], Н.О. Максимова [3], С.В. Мішина [4], С.М. Халатур [5]. Зокрема, дослідниками визначено взаємозв'язок показників та зроблено значний вклад у розробку методологічних і методичних аспектів їх оцінки. І.А. Бланк [6] здійснив

характеристику активів і пасивів підприємства.

Проте поряд із напрацюваннями вчених досі існує низка невирішених питань, що вимагають поглибленого дослідження: визначення особливостей, зумовлених галузевою специфікою, в методиці проведення фінансового аналізу сільськогосподарських підприємств, аналіз структури їх балансу відповідно до ступеня ліквідності активів та терміну оплати пасивів, визначення напрямів підвищення показників платоспроможності та ліквідності.

МЕТА роботи полягає в уточненні методичних засад оцінки показників ліквідності та платоспроможності сільськогосподарських підприємств та визначенні напрямів їх підвищення.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною основою роботи є наукові праці, матеріали періодичних видань, ресурси Internet. Дослідження засноване на методології наукового пізнання та системному аналізі. Для отримання результатів використовувалися методи наукової абстракції, узагальнення, порівняння, аналізу та синтезу, групування, формалізації, логічного аналізу теоретичного і практичного матеріалу.

РЕЗУЛЬТАТИ

Усі суб'єкти господарської діяльності, які функціонують на принципах комерційних розрахунків, в умовах ринкової економіки повинні володіти методикою оцінки фінансового стану підприємства для оперативного управління активами й пасивами, досягнення високих кінцевих результатів та забезпечення стабільності.

За своїм змістом і завданням аналіз фінансового стану сільськогосподарських підприємств майже не відрізняється від аналізу в інших галузях національної економіки, проте має деякі особливості в методиці проведення, зумовлені галузевою специфікою:

- 1) врахування впливу природно-кліматичних умов на результати сільськогосподарського виробництва;
- 2) оцінка сезонного характеру сільськогосподарського виробництва;
- 3) урахування значної тривалості виробничого циклу;
- 4) оцінка якості земельних угідь сільськогосподарського підприємства;
- 5) у сільському господарстві частина готової продукції використовується у власному господарстві;
- 6) розрахунок специфічних показників, що характеризують діяльність підприємства (урожайність, продуктивність худоби, жирність молока тощо);
- 7) врахування можливості широкого використання міжгосподарського та порівняльного аналізу;
- 8) врахування місцезнаходження господарства, що характеризується віддаленістю від районних й обласних центрів, автомобільних і залізничних шляхів, підприємств – переробників сільськогосподарської продукції [3].

Фінансовий стан сільськогосподарського підприємства з позиції короткострокової перспективи оцінюється показниками платоспроможності та ліквідності. Основними завданнями аналізу ліквідності та платоспроможності сільськогосподарських підприємств є:

– визначення відхилень від норм, диспропорцій, структурних деформацій, можливостей виникнення несприятливих і ризикових ситуацій, їх динаміки та факторів, що на них впливають;

– контроль за виконанням прийнятих управлінських рішень, ефективністю використання ресурсів та дотриманням соціальних норм і стандартів [1].

Аналіз економічної літератури та нормативних документів свідчить про наявність різних тлумачень сутності платоспроможності та ліквідності підприємства, протиріч у методичних підходах до розрахунку показників, що формують їх рівень, та загальній оцінці платоспроможності та ліквідності підприємства [5].

Платоспроможність – це наявність у підприємства грошових коштів та їх еквівалентів, достатніх для своєчасного погашення своїх боргових зобов'язань [2].

Переважно вчені визначають ліквідність підприємства як здатність оборотних засобів перетворюватися у грошові кошти, які необхідні для нормального функціонування підприємства, тобто можливість реалізувати наявні засоби (активи) для сплати у відповідні терміни своїх першочергових зобов'язань (пасивів), а також непередбачуваних боргів. Так, Н.В. Тарасенко під ліквідністю розуміє спроможність підприємства перетворювати свої активи на гроші без втрати їх ринкової вартості для покриття всіх необхідних платежів у міру настання їх строків на швидкість здійснення цього перетворення [4]. Ліквідність підприємства включає більш вузькі поняття як ліквідність активів та ліквідність балансу.

Ліквідність активів – характеристика окремих видів активів підприємства стосовно їх здатності до швидкого перетворення у грошову форму без втрати своєї балансової вартості задля забезпечення необхідного рівня платоспроможності підприємства. Ступінь ліквідності активу – проміжок часу, необхідний для його перетворення у грошову форму. Чим менше потрібно часу для інкасації певного активу, тим вища його ліквідність.

На рис. 1 представлено класифікацію активів і пасивів балансу.

Ліквідність балансу – пошук платіжних засобів за рахунок внутрішніх джерел (реалізація активів); передбачає можливість суб'єкта господарювання перетворити активи в готівку й погасити свої платіжні зобов'язання. Якісна відмінність цього поняття від ліквідності активів у тому, що ліквідність балансу відбиває міру погодженості обсягів і ліквідності активів із розмірами та термінами погашення зобов'язань, тоді як ліквідність активів визначається безвідносно до пасиву балансу.

Для оцінки ліквідності балансу необхідно порівнювати підсумки наведених груп активів й пасивів. Баланс вважається абсолютно ліквідним, якщо виконуються наступні вимоги (табл. 1).

Виконання перших трьох нерівностей з необхідністю тягне виконання й четвертої, що свідчить про дотримання мінімальної умови фінансової стійкості – наявності в організації власних оборотних коштів. Рівність постійних пасивів і важкореалізованих активів показує нижню межу платоспроможності за рахунок власних коштів підприємства.

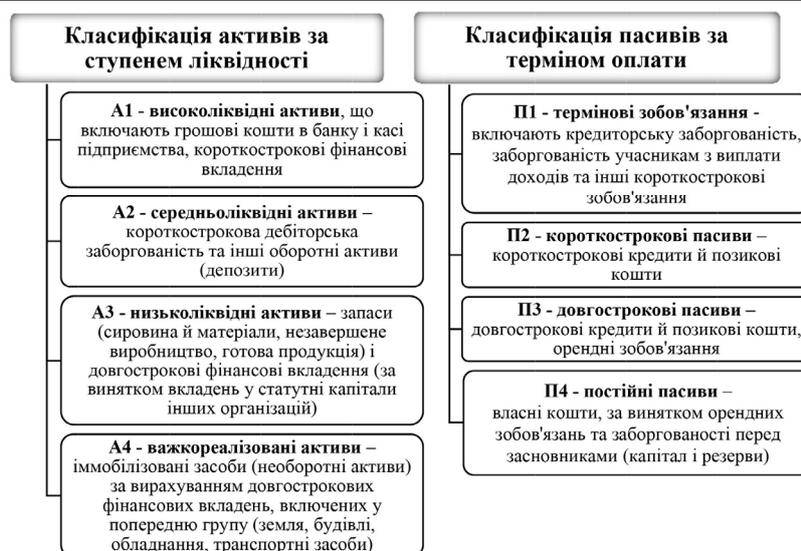

Рис. 1. Класифікація активів і пасивів балансу [сформовано автором на основі [2, 7]]

Таблиця 1

Оцінка ліквідності балансу [сформовано автором]

Критерій	Статті балансу	Критерій	Статті балансу	Умови абсолютної ліквідності балансу
Високоліквідні активи (A1)	1160, 1165	Термінові зобов'язання (П1)	1605-1690	$A1 > П1$
Середньоліквідні активи (A2)	1103-1155, 1190	Короткострокові пасиви (П2)	1660, 1600, 1610	$A2 > П2$
Низьколіквідні активи (A3)	1100-1102	Довгострокові пасиви (П3)	1595	$A3 > П3$
Важкореалізовані активи (A4)	1095	Постійні пасиви (П4)	1495, 1525	$A4 < П4$

Інформаційною базою для оцінки платоспроможності підприємства є: Баланс (Звіт про фінансовий стан), Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід), Звіт про рух грошових коштів, бухгалтерська інформація за поточними розрахунками.

Підприємство може залучати позикові засоби зі сторони, якщо в нього є відповідний імідж у діловому світі й високий рівень інвестиційної привабливості. Відтак, оцінюючи ліквідність підприємства, потрібно враховувати його фінансову гнучкість, тобто здатність позичити кошти з різних джерел, збільшувати акціонерний капітал, продавати активи, швидко реагувати на кон'юнктуру ринку тощо.

Отже, ліквідність балансу, що базується на рівновазі активів і пасивів, є основою (фундаментом) платоспроможності й ліквідності підприємства.

У табл. 2 представлено методику оцінки ліквідності підприємства.

В умовах динамічної ринкової кон'юнктури на питання платоспроможності суб'єктів господарювання звертається особлива увага, оскільки інформація про наявність коштів для покриття зобов'язань необхідна не лише керівникам підприємства для того, щоб прогнозувати фінансову діяльність на перспективу, в оцінці платоспроможності зацікавлені банківські установи у визначенні кредитоспроможності позичальника та підприємства-партнери, що надають комерційний кредит.

У табл. 3 представлено методику оцінки платоспроможності підприємства.

Розрахуємо досліджувані показники на прикладі

фінансової звітності сільськогосподарських підприємств.

Як свідчить аналіз даних табл. 4, у досліджувані роки у розглянутих сільськогосподарських підприємствах Чернігівської області коефіцієнти абсолютної ліквідності нижчі від нормативного значення. У ДП ДГ «Іванівка» та ДП «Семенівкарайагролісгосп» розмір чистого оборотного капіталу є від'ємним значенням, тобто підприємства не забезпечені власними фінансовими ресурсами. Зауважимо, що це господарства державної та комунальної форм власності відповідно.

Аналіз показників платоспроможності досліджуваних підприємств у таблиці 5 показав, що коефіцієнт грошової платоспроможності є нижчим від нормативного значення у всіх господарствах. Спостерігається також зростання коефіцієнта фінансового ризику та зменшення коефіцієнта платоспроможності (автономії), що свідчить про посилення залежності підприємств від позикових коштів. ТОВ АПК "Магнат" та ТОВ «Рожнівка-Агро» відзначаються здатністю фінансувати оборотний капітал за рахунок власних оборотних коштів, проводити активну діяльність в умовах відсутності доступу до позикових коштів і зовнішніх джерел фінансування.

Аналіз фінансового стану сільськогосподарських підприємств свідчить про зниження платоспроможності, що відбувається через зростання дебіторської заборгованості внаслідок відволікання оборотних коштів, фінансування капітальних витрат за рахунок поточних зобов'язань, зменшення власного капіталу, нестабільну фінансову підтримку держави, нерозви-

неність їх кредитування іншими кредитними структурами. Відповідний рівень платоспроможності, що виражається нестачею готівки і наявністю прострочених платежів, може бути випадковим (тимчасовим) і хро-

нічним (тривалим). Тому, аналізуючи стан платоспроможності підприємства, треба розглядати причини фінансових труднощів, частоту їхнього утворення і тривалість прострочених боргів.

Таблиця 2

Показники ліквідності [сформовано автором на основі [2, 5, 7]]

Показник	Методика розрахунку	Нормативне значення	Призначення (опис)
Коефіцієнт покриття (загальної ліквідності)	$\frac{\Phi 1 \text{ p. } 1195}{\Phi 1 \text{ p. } 1695}$	1-2	Індикатор здатності підприємства відповідати за поточними зобов'язаннями за допомогою оборотних активів
Коефіцієнт термінової (швидкої) ліквідності	$\frac{\Phi 1 \text{ p. } (1195 - 1100)}{\Phi 1 \text{ p. } 1695}$	0,5-1 і вище	Вказує на те, що в підприємства досить ліквідних оборотних коштів для своєчасного розрахунку за зобов'язаннями.
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	$\frac{\Phi 1 \text{ p. } 1165}{\Phi 1 \text{ p. } 1695}$	0,2 – 0,35	Демонструє частку поточних зобов'язань компанії, яка може бути погашена негайно.
Коефіцієнт критичної ліквідності	$\frac{\Phi 1 \text{ p. } (1195 - 1102 - 1101)}{\Phi 1 \text{ p. } 1695}$	0,8-1,0	Показує на скільки можливо буде погасити поточні зобов'язання, якщо положення стане критичним, виходячи з припущення, що товарно-матеріальні запаси не мають ніякої ліквідаційної вартості.
Чистий оборотний капітал (тис. грн.)	$\Phi 1 \text{ p. } (1195 - 1695)$	> 0	Свідчить про те, наскільки діяльність підприємства забезпечена власними фінансовими ресурсами.

Таблиця 3

Показники платоспроможності [сформовано автором на основі [2, 5, 7]]

Показник	Методика розрахунку	Нормативне значення	Призначення (опис)
Коефіцієнт грошової платоспроможності	$\frac{\Phi 1 \text{ p. } (1160 + 1165)}{\Phi 1 \text{ p. } 1695}$	0,2 – 0,3	Визначається відношенням суми залишків за статтями коштів та їх еквівалентів і поточних фінансових інвестицій до суми залишків за непогашеними поточними зобов'язаннями.
Коефіцієнт ліквідної платоспроможності	$\frac{\Phi 1 \text{ p. } 1195}{\Phi 1 \text{ p. } (1595 + 1695)}$	> 1	Показує, чи вистачить у підприємства всіх оборотних засобів для повної ліквідації своїх боргових зобов'язань.
Коефіцієнт платоспроможності (автономії)	$\frac{\Phi 1 \text{ p. } 1495}{\Phi 1 \text{ p. } 1300}$	> 0,5	Визначає, яку частину активів підприємство здатне профінансувати за рахунок власних фінансових ресурсів.
Коефіцієнт фінансового ризику	$\frac{\Phi 1 \text{ p. } (1595 + 1695)}{\Phi 1 \text{ p. } 1300}$	< 1	Зростання значення показника свідчить про посилення залежності підприємства від позикових коштів.
Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними коштами	$\frac{\Phi 1 \text{ p. } (1195 - 1695)}{\Phi 1 \text{ p. } 1195}$	> 0,1	Визначає здатність підприємства фінансувати оборотний капітал за рахунок власних оборотних коштів, проводити активну діяльність в умовах відсутності доступу до позикових коштів і зовнішніх джерел фінансування, відображає фінансову стійкість.
Коефіцієнт маневреності власного капіталу	$\frac{\Phi 1 \text{ p. } (1195 - 1695)}{\Phi 1 \text{ p. } 1495}$	> 0	Показує, яка частина власного капіталу може бути використана для фінансування оборотних активів, а яка спрямована на фінансування необоротних активів.

Таблиця 4

Аналіз показників ліквідності сільськогосподарських підприємств, 2017-2018 рр.

Показник	Нормативне значення	ДП «ДГ Іванівка»		ТОВ АПК "Магнат"		ДП "Семенівка-райагролісгосп"		ТОВ «Рожнівка-Агро»	
		2017	2018	2017	2018	2017	2018	2017	2018
Коефіцієнт покриття (загальної ліквідності)	1-2	0,76	0,75	1,79	2,90	0,52	0,45	3,70	1,25
Коефіцієнт термінової (швидкої) ліквідності	0,5-1 і вище	0,24	0,19	0,48	0,8	0,19	0,10	2,78	0,64
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,2 – 0,35	0,01	0,00	0,03	0,04	0,07	0,03	0,41	0,01
Коефіцієнт критичної ліквідності	0,8-1,0	0,26	0,20	0,75	0,94	0,44	0,39	3,09	1,12
Чистий оборотний капітал (тис. грн.)	> 0	-2983	-4334	40273	47403	-2071	-3117	71925	127507

Аналіз показників платоспроможності сільськогосподарських підприємств, 2017-2018 рр.

Показник	Нормативне значення	ДП «ДГ Іванівка»		ТОВ АПК "Магнат"		ДП "Семенівка-райагролісгосп"		ТОВ «Рожнівка-Агро»	
		2017	2018	2017	2018	2017	2018	2017	2018
Коефіцієнт грошової платоспроможності	0,2 - 0,3	0,01	0,00	0,07	0,04	0,07	0,03	0,41	0,01
Коефіцієнт ліквідної платоспроможності	> 1	0,76	0,75	1,79	2,90	0,51	0,41	3,7	1,25
Коефіцієнт платоспроможності (автономії)	> 0,5	0,89	0,85	1,65	0,78	0,57	0,48	0,84	0,47
Коефіцієнт фінансового ризику	< 1	0,11	0,15	0,62	0,78	0,43	0,52	0,16	0,53
Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними коштами	> 0,1	-0,31	-0,34	0,44	0,66	-0,92	-1,24	2,70	0,20
Коефіцієнт маневреності власного капіталу	> 0	-0,03	-0,04	0,48	0,54	-0,36	-0,54	0,53	0,28

Зазвичай, причинами неплатоспроможності сільськогосподарських підприємств є:

- 1) особливості виробництва;
- 2) невиконання виробничої програми, порушення договорів поставки, структури, якості й асортименту продукції, втрата ринків збуту;
- 3) підвищення затрат за всіма видами господарської діяльності (підвищення собівартості продукції);
- 4) короткі строки зберігання більшості видів продукції сільськогосподарських підприємств;
- 5) зниження платоспроможності, банкрутство клієнтів і партнерів;
- 6) сповільнення оборотності оборотних коштів;

- 7) формування понаднормативних запасів і значне відволікання коштів у дебіторську заборгованість;
- 8) інфляційні процеси та підвищення податкового навантаження;
- 9) прорахунки у вивченні міжнародних ринків продукції, яка пропонується підприємством;
- 10) невиконання плану прибутку й нестаток власних джерел фінансування підприємства [3].

Підсумовуючи вищезазначене, на рис. 2 узагальнено основні фактори, що впливають на рівень платоспроможності сільськогосподарського підприємства, та виокремлено напрями його підвищення.

Рис. 2. Фактори, що впливають на рівень платоспроможності сільськогосподарського підприємства та напрями його підвищення [сформовано автором]

ВИСНОВКИ

Специфіка функціонування сільськогосподарських підприємств передбачає необхідність здійснення якісного та своєчасного прогнозування їх ліквідності та платоспроможності, що ґрунтується на системі показників. Аналіз фінансового стану сільськогосподарських підприємств засвідчив зниження рівня їх платоспроможності, зокрема господарств державної та комунальної форм власності, та залежність від позикових коштів. Аналіз показників ліквідності показав недостатність високоліквідних активів (A1), що стало причиною того, що розраховані коефіцієнти абсолютної ліквідності нижчі нормативного значення. Таким чином, частка поточних зобов'язань компанії, що може бути погашена негайно є низькою.

Основне призначення управління фінансами сільськогосподарських підприємств і стабілізації їх фінансової стійкості полягає в збалансуванні активів і пасивів господарств та забезпеченні достатності платіжних засобів для виконання всіх зобов'язань підприємства як за термінами, так і за обсягом.

Список використаних джерел

1. Бержанір І.А. Аналіз ліквідності як важливий етап оцінки фінансового стану підприємств. *Фінанси, учет, банки*. 2014. № 1 (20). С. 44-49.
2. Вдовенко Л. Платоспроможність підприємств: сутність та методика розрахунку показників. *Економічний аналіз: зб. наук. праць*. 2012. Вип. 10, Ч. 2. С. 27-29.
3. Максимова Н.О. Ліквідність та платоспроможність сільськогосподарських підприємств як індикатори їх фінансового стану. *Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту*. 2008. Вип. 1 (3). С. 68-74.
4. Мішина С.В., Мішин О.Ю. Аналіз у галузях виробництва та послуг: навч. посіб. Харків: Вид. ХНЕУ, 2008. 240 с.
5. Халатур С.М. Методологія оцінки ліквідності та платоспроможності сільськогосподарських підприємств.

Економіка та держава. 2017. № 12. С. 56-60.

6. Бланк І.А. *Основы финансового менеджмента: в 2-х т.* Киев: Эльга, 1999. Т. 1. 590 с.
7. Костирко Р.О. *Фінансовий аналіз: навч. посіб.* Харків: Фактор, 2007. 784 с.
8. Тарасенко Н.В. *Економічний аналіз діяльності промислового підприємства: навч. посібник*. К.: Алерта, 2003. 486 с.
9. Білик М.Д., Павловська О.В., Прутуляк Н.М. *Фінансовий аналіз: навч. посібник*. Київ: КНЕУ, 2005. 592 с.
10. Коваленко Л.О., Ремньова Л.М. *Фінансовий менеджмент*. Київ: Знання, 2008. 483 с.

References

1. Berzhanir I.A. *Analysis of liquidity as an important step in assessing the financial condition of enterprises. Finances, accounting, banks*. 2014. № 1 (20). pp. 44-49. (in Ukrainian).
2. Vdovenko L. *Solvency of enterprises: the nature and methodology of calculating indicators. Ekonomichnyi analiz*. 2012. Issue 10, Part 2. pp. 27-29. (in Ukrainian)
3. Maksymova N.O. *Liquidity and solvency of agricultural enterprises as indicators of their financial condition. Visnyk Skhidnoievropeiskoho universytetu ekonomiky i menedzhmentu*. 2008. Vol. 1 (3). pp. 68-74 (in Ukrainian).
4. Mishyna S.V., Mishyn O.Y. *Analysis in the branch of production and services*. Kharkiv: KhNEU, 2008. 240 p. (in Ukrainian).
5. Khalatur S.M. *Methodology of assessing the liquidity and solvency of agricultural enterprises. Ekonomika ta derzhava*. 2017. № 12. pp. 56-60 (in Ukrainian).
6. Blank I.A. *Fundamentals of financial management*. Kyiv: Elha, 1999. 590 p. (in Russian).
7. Kostyrko R.O. *Financial analysis*. Kharkiv: Faktor, 2007. 784 p. (in Ukrainian).
8. Tarasenko N.V. *Economic analysis of the industrial enterprise*. Kyiv: Alerta, 2003. 486 p. (in Ukrainian).
9. Bilyk M.D., Pavlovska A.V., Prytuliak N.M. *Financial Analysis*. Kyiv: KNEU, 2005. 592 p. (in Ukrainian).
10. Kovalenko L.O., Remnova L.M. *Financial management*. Kyiv: Knowledge, 2008. 483 p. (in Ukrainian).